

anjel - z gréc. angelos – „posol“; hebr. mal'ák

Baleka: nehmotní prostredníci medzi bohom a človekom, živiaci sa *manou* a podľa potreby používajúci ľudskú podobu; podriadení určitej hierarchii: obyčajní anjeli s dvoma krídlami, *cherubíni* so štyrmi krídlami a *serafíni* so šiestimi krídlami; *atribútmi* anjelov sú: *svätožiara*, *poslova* palica, *kalich*, *kríž*, *kadidelnica*, nástroje umučenia Pána (pozri *pašiové nástroje*), *hudobné nástroje* (v prípade *anjelského chóru*), *lalia*; od 4.st. zobrazovaní bez rúcha, ale zvyčajne oblečení do bielej *tuniky* a *pallia*; podľa predobrazu okrídlenej *Niké* a *géniov* zobrazovaní s krídlami, vlasmi zopnutými *čelnou páskou*, s palicou posla (porovnaj *kaducet*), so zahalenými rukami ak prinášali *korunu* alebo iný predmet so symbolickým významom; vlastný typ anjela prináša *koptské umenie* (prelínanie *Niké* s *Victoriou*, prípadne *erosa* s anjelom); v *byzantskom umení* zobrazovaní ako sprievodcovia *Krista* a *Márie* v dobovou oblečení *heroldov*; v ranom stredoveku zobrazovaní bez krídiel ako mládenci s červenou tvárou (pozri *farebná symbolika*, *farba červená*); vo vrcholnom stredoveku zobrazovaní vo výjavoch: Smrť a Korunovácia *Márie*, *zvestovanie*, *Narodenie Pána*, *Ukrižovanie*, *Ukladanie do hrobu*, *Posledný súd* ad.); od 12.st. zobrazovaní aj iba ako okrídlené hlavy; v 12.st. tiež vznik typu detského anjela - *putti*, nahého, s *bedrovým rúskom* a farebnými krídelkami; v 15.st. rozšírený typ bezkrídlového anjela a od mládeneckého typu priklon k dievčenskému typu, oblečenému do bieleho rúcha, kňazskej *dalmatiky* alebo *pluviálu*, hlavy zdobené *diadémy*, kvetinovými vencami a vencami z ohňových plamienkov; dievčenský variant oblečený aj do dobových šiat, cez ktoré nosí *štólu*; anjel námietom naďalej v *baroku* a vo väčšej miere aj v *nazarénizme*; postupne stráca náboženský obsah a zovšeobecňuje na humanitný symbol

Hall v súvislosti s heslom *putto*: vo svojej ranej podobe bol erós mladík alebo *eféb*, ale v *helenistickej* dobe „omladol“ a nadobudol detskú podobu; táto podoba nakoniec splynula s *géniami* rímskeho náboženstva, podobnými strážnymi silami alebo duchmi, ktorí chránili *dušu* človeka počas jeho života a nakoniec ju dovedli do neba; prvotní kresťania prijali túto *pohanskú* podobu pre zobrazenie svojich *anjelov* v *katakombových* maľbách a na *sarkofágoch*; stredovek založil svoje zobrazenie anjela na dospeljej podobe rímskej bohyně, okrídlenej *Victórie*; antické detské postavy sa objavili až v renesancii; nabadúce vystupujú *putti* ako anjeli v náboženskom maliarstve (vrchol tejto úlohy v *protireformácii*)

Hall: v prvotná cirkev uznávala existenciu anjelov, ale robila tak s výhradami, nakoľko to viedlo k tomu, že na seba púťali príliš veľkú úctu; v 5.st. boli rozličné hodnosti anjelov kodifikované v diele „De hierarchia celestí“ pripisovanom *Dionýzovi Areopagitovi*; tento spis rozdeľuje anjelov do deviatich kategórií, čiže *chórov* - zborov (č. termín *kúr*), ktoré boli zoskupené do troch hierarchií (ich názvy treba brať v rámci stredovekej symboliky):

1. *serafíni*, *cherubíni*, Tróni
2. panovníci, silní, Mocnosti
3. Kniežatá, *archanjeli*, *anjeli*

-prvá kategória obklopuje Boha v neustálom klaňaní, Tróni Boha nesú; druhá kategória vládne *hviezdam* a živlom; v tretej kategórii Kniežatá chránia pozemské ríše a archanjeli a anjeli sú božími poslami; vzhľadom na to, že deväť chórov má svoj pôvod na Východe, je zvyčajnejšie v *byzantskom umení*; vyskytuje sa však aj v západnom stredovekom a renesančnom umení; anjelské chóry poskytujú umelcom príhodnú možnosť na znázornenie *neba* a je ich možné vidieť v námietoch *Nanebovzatia Panny Márie*, *Korunovácia Panny Márie* a *Posledný súd*; serafíni a cherubíni sú zobrazovaní iba s hlavami a s jedným, dvoma alebo tromi pármí krídiel; seraf je tradične červený a máva sviecu; cherub je modrý alebo niekedy zlatožltý a drží knihu; tieto dva zbory sú často zobrazované, ako obklopujú symbolické zobrazenie Boha Otca na nebesiach; ďalších päť zborov nie je dôsledne rozlíšených; zvyčajne majú ľudské telá; tróni nesú tróny, panstvá majú koruny a držia *ríšske jablká* alebo *žezlá*; sily majú *lalie* alebo červené *ruže*; mocnosti a niekedy ostatné nižšie chóry bývajú v brnení; anjelov objavujúcich sa v nebiblických námietoch, poslov, hudobníkov okolo *Panny Márie* a dieťaťa *Ježiša* alebo tých, čo sprevádzajú *Cecíliu*, *anjela strážneho* predstavujúceho darcu v *Sacra conversazione*, tých všetkých je možné pokladať za príslušníkov deviateho chóru; majú zvyčajne, ale nie vždy *krídla*; napriek tomu, že sú nepohlavní, sú čo do vzhľadu skôr ženami, dospievajúcimi alebo mladšími, a väčšinou sú oblečení do voľných *drapérií*; v renesančnom umení majú zvyčajne *svätožiaru*; v talianskom umení 14.st. (*quattrocento*) sa vyskytuje typ, ktorý má druhý pár krídiel umiestnený v spodnej časti tela a

čiasťočne na nohách (porovnaj *Hermes*); barokoví anjeli sú typické okrídlené malé, nerozlišiteľné od *Kupidov* vo svetských témach

Malý lexikón biblie: anjeli v *Starom zákone* sú podľa východných mytológií členmi božieho dvora, ktorí držia trón Boha, ťahajú jeho voz, strážia vchod do jeho kráľovstva, ospevujú jeho slávu; spočiatku môžu plniť dobré aj zlé úlohy; môžu ochraňovať *Izrael*, no môžu prinášať aj zlo a skazu (*Opomenutie a smrť novorodencov*); pod perzským vplyvom (pozri *babylonské zajatie*) sa dobrí anjeli postupne oddeľujú od *démonov* a medzi oboma táborami sa rozpútava nepretržitý boj; v *Novom zákone* sú anjeli vykonávateľmi božej vôle v súvislosti s *Ježišom*; zvestujú Ježišove narodenie aj zmŕtvychvstanie, sprevádzajú ho na ceste pozemským životom, podporujú jeho činnosť a vykonávajú aj posledný súd; v legendách sa anjeli stávajú tajomnými božimi poslami ochraňujúcimi ľudí; sú vodcami starokresťanských zborov; pozri *christologický cyklus*

Malý lexikón biblie v súvislosti s heslom *Samaritáni*: svätou knihou Samaritánov je *aramejský* preklad *Mojžišových kníh*; Samaritáni odmietali vieru v *zmŕtvychvstanie*, anjelov, ktorá pochádza z obdobia po babylonskom zajatí a do židovského náboženstva sa dostala z perzského náboženstva

Biedermann: v predstavách rôznych náboženstiev je anjel nadprirodzená bytosť, ktorá plní rozličné funkcie a je prostredníkom medzi človekom a bohom; v *Starom zákone* spomína *prorok Malachiáš* poslov Boha, ktorí dostali grécke meno *angeli* (pl.); boli personifikáciou Božej vôle a neskoršie príslušníkmi nebeského vojska a Božieho dvora; boli rozdelení do viacerých tried alebo hierarchií: cherubíni (*Cherubim*), serafíni (*Seraphim*), tróni (*Throni*), panovníci (*Dominationes*), kniežatá (*Principatus*), silní (*Potestates*), mocnosti (*Virtutes*), archanjeli (*Archangeli*), anjeli (*Angeli*); táto schéma nebeskej hierarchie pochádza od údajne prvého biskupa v Aténach *Dionysia Aeropagitu* (okolo r. 500), ktorý v nej položil základ stredovekých predstáv o sféricky členenej štruktúre *vesmíru* a teologicky ju zdôvodnil; podľa jeho teórie sú cherubíni a serafíni zodpovední za prvotný pohyb (*primum mobile*) a za sféru stálic; *Throni* sú zodpovední za sféru *Saturna*, *Dominationes* zodpovedajú za *Jupiter*, kniežatá za *Mars*, *Potestates* za *Slnko*, *Virtutes* za *Venušu*, archanjeli za *Merkúr* a anjeli za Mesiac, ktorý je najbližšie k Zemi (stredú vesmíru); v stredovekých textoch a schematických *kozmozologických* zobrazeniach sa vyskytujú aj trocha iné zobrazenia; staré orientálne obrazy okrídlených bytostí, ktoré stelesňujú *géniov* a nadprirodzené bytosti, ovplyvnili kresťanské zobrazovanie anjelov s krídlami; ranokresťanské umenie sa tejto téme dlho vyhýbalo, skôr s úmyslom zabrániť zámene s antickými personifikáciami typu *Niké/Victoria*, *Gloria* alebo *Agathé Tyché*; okolo 4.st. sa objavujú obrazy anjelov ako mladíkov oblečených v bielom, s *gloriolou* a krídlami, v ruke držia palicu poslov (porovnaj antický *kaducej*), *lalie*, *palmové ratolesti*, *ohnivý meč* (na porazenie diabla; pozri *archanjel Michael* vo výjave *Vyhnanie z raja*); držia aj *kadidelnicu*, *zástavu* (*zástava vzkriesenie*) alebo hudobný nástroj pozauu (na zvestovaní *Posledného súdu*); v stredoveku a časej renesancii zobrazovali anjelov zvyčajne v dievčenskej podobe ako *androgýnov*; v 12.st. sa presadzuje symbolické zobrazenie anjelov v podobe hláv s krídlami (prejav netelesnosti) a detí (symbol nevinnosti); tento typ zobrazenia našiel konečný idylický výraz v anjelikovských *bábikách* baroka; časté sú zobrazenia *cherubínov* s *ohnivými mečmi* v úlohe strážcov zamknutého raja, a *serafínov* v úlohe služobníkov pri božom tróne, *archanjela Gabriela* pri *Zvestovaní Márii*, *archanjela Michaela* ako bojovníka proti drakovi *Luciferovi* a *archanjela Uriela* pri prázdnom *Kristovom hrobe*, anjelov na *Jakubovom rebriku* a v baroku ako sprievodcu očistených duší vznášajúcich sa z *očistca* k nebu; niekedy na obrazoch *evanjelistov* anjel reprezentuje *Matúša*; v 19.st. sa rozšírilo zobrazovanie osobného anjelského strážcu najmä detí (*anjel strážny*); japonskou obdobou ochranného anjela detí je *džizó*

Becker: s predstavou nebeského dvora, ktorý je poradným zborom Boha *Izraela* sa stretávame už v starších starozákonných textoch; týmto bytostiam pripisujú neskoré a *apokryfné* apokalyptické texty dôležitú úlohu sprostredkovateľov; Boh pôsobí a zjavuje sa prostredníctvom svojich anjelov; osobný hovorca Boha sa v biblických textoch označuje ako „anjel Pána“ alebo „anjel Boží“; anjeli zvestujú konečné víťazstvo božej ríše; odporcami božej ríše sú tiež anjeli označení ako *anjeli padlí*, vedení *Satanom*, ktorý ešte v *Knihe Jóbovej* je uvedený medzi „synmi Božími“; v neskorých a apokryfných starozákonných textoch sa rozlišujú rôzne hodnostné stupne nebeských bytostí; podľa *Zjavenia* a *Knihy Tóbit* je ich sedem, podľa iných nebiblických textov sú štyria trónni anjeli, ku ktorým patrí *Michael*, *Gabriel* a *Rafael*; ak sa zjaví na zemi, je to známka skorého príchodu Božej vlády; anjelské knieža z Perzie je predstavou národných nebeských

ochranných duchov, ktorá vychádza z toho, že bohovia, ktorých národy uctievali, sú mocné bytosti, ktoré však sú poddané bohu Izraela (*Jahve*)

Heinz-Mohr: staršie časti *Starého zákona* poznajú „anjela Hospodinovho“ iba ako prechodnú personifikáciu Božieho zjavenia; až poexilové židovstvo (po *babylonskom zajatí*) vytvorilo, zrejme pod perzským vplyvom, učenie o „Nebeskom vojsku“ a „dvore Božom“; anjeli, o ktorých Biblia hovorí, sú skôr významní svojimi funkciami ako svojou osobnosťou, hoci príležitostne vystupujú pod konkrétnym menom; ich úlohou je vyzývanie a chválospevy na Boha; ako poslovia Boží sú vykonávateľmi jeho vôle, prípadne poskytujú ochranu a pomoc jednotlivým osobám; tieto biblické výpovede o duchovných prostriedkoch medzi Bohom a svetom, celkom zodpovedali všeobecným predstavám vládncim na *Blízkom východe*, ktoré boli vyjadrené v zobrazeniach okrídlených bohov a *géniov*; ranokresťanské umenie však zobrazenie okrídlených anjelov dlho odmietalo, zrejme preto, aby predišlo zámene s *erotmi*, *géniami* a bohyňami víťazstva (*Niké*, *Victoria*) na početných antických obrazoch; najstaršie kresťanské vyobrazenie anjela sa zachovalo na nástennej maľbe s výjavom Zvestovania v Priscilliných *katakombách* v Ríme (1.pol.2.st.); až od konca 4.st. sú anjeli obdarení *nimbom* a *krídlami*; v dielach z 9.-10.st. sa dokonca opäť stretávame s anjelmi bez krídiel; sú to mládenci alebo muži, väčšinou nezvyčajne vysokej postavy, čím je zdôraznená ich dôstojnosť (pozri *perspektíva hieratická*); sú oblečení do žiarivo bieleho rúcha na znamenie dokonalej čistoty; pravoslávna cirkev im príležitostne oblieka *purpurový* odev na znamenie vznešenosti (pozri *symbolika farieb*); hlavu im obopína členka, v ruke niekedy držia palicu posla (pozri *kaducet*); v stredoveku je ich vybavenie obohatené o ďalšie predmety (stonka ľalie vo výjavoch Zvestovania Panne Márii; *hudobné nástroje* a *kadidelnica* ku chválospevu na Hospodina, *palmová ratolesť* ako znamenie víťazstva, *ohnivé meče* na potieranie zla; *pašiové nástroje* ako poukaz na *Utrpenie Krista*; *poľnica*, *pozauna* ako úvod *Posledného súdu*); rámec pôsobenia anjelov sa rozširuje a biblické aj mimobiblické motívy vo výtvarných dielach prerastajú do koncepcií vešteckých videní: Stvorenie anjelov, pád Lucifera a zlých anjelov (*Pád anjelov*), Smrť a Korunovanie Panny Márie, *Posledný súd*; zatiaľ čo anjeli v dielach časného stredoveku (asi do 6.st.) oplývajú prevažne vznešenou dôstojnosťou, v umení 13.-14.st. sa intenzívnejšie zúčastňujú diania vo výjavoch *Umučenia*, *Posledného súdu*, boja so zlými anjelmi (*Apokalypsa*, *Harmagedon*, *apokalyptickí jazdci*); stále častejšie sa objavujú anjeli oblečení do kňazských šiat a rozširuje sa typ anjela v podobe dievčaťa; s dievčenským anjelom sa potom často stretávame v dielach časej renesancie (*quattrocento*), čo zrejme tiež súvisí s častejším zobrazovaním anjelov hrajúcich na *hudobné nástroje* (Filippo Lippi, Hans Memling, Grünewald); pribúda anjelov v podobe detí, ktorí sa ojedinele objavujú už v 12.st., rovnako ako okrídlené hlavičky, najmä na svätých obrázkoch; v čase renesancie anjel nadobúda podobu antického *eróta*; v tejto sviežej a dekoratívnej podobe sa s nimi stretávame predovšetkým v dobe baroka; Michelangelo sa okázalo vracia k mužným anjelom bez krídiel a bez *svätôžiaru*; 19.st. až po *secesiu* viac zdôrazňuje dôstojnosť anjelov, zatiaľ čo abstrahujúce umenie 20.st. skôr ich neuchopiteľnosť a nezobraziteľnosť; predstava anjelských hierarchií (*anjelský chór*) má svoje korene v mimožidovsky ovplyvnenej neskorozidovskej teológii a dostáva sa jej perfektného systematického spracovania v diele „Nebeská hierarchia“ *Pseudodionýza Aeropagitu* (6.st.); tieto anjelské chóry sa často objavujú v kresťanskom umení, najmä v pravoslávnom, ktoré zvlášť podtrhuje účasť umenia na nebeskej liturgii; archanjelom, kniežatám medzi anjelmi, sú pridelené mená a jednotlivé funkcie: *Michael* zaujíma najvyššie postavenie a je zobrazený ako boží bojovník (*silný anjel*), premožiteľ diabla a *váži duše/psychostasis* pri Poslednom súde; *Rafael* je anjelom *Zvestovania*, *Uriel* je priradený k vytvoreniu štvorice a je stotožňovaný s postavou anjela pri *Kristovom hrobe* (pozri *Tri ženy pri hrobe*); v neskoršom rozšírení počtu archanjelov na sedem sa odráža vplyv učenia o *eónoch* a jednak babylonská astronómia; tento počet bol na niekoľkých cirkevných *konciloch* zamietnutý; obrazy anjelských hierarchií (*anjelský chór*) nachádzame predovšetkým v byzantskom umení a v oblastiach jeho neskoršieho vplyvu v Taliansku (výzdoba *baptistérií* v Padove, Florencii, Eremitani); pravoslávna cirkev si zvlášť obľúbila zobrazenie *synaxe*, čiže *nebeského poradného zboru* anjelov, ktorý obklopuje Kristov *medailón* ako *erbový znak* a vyznanie, zatiaľ čo sa v spodnej časti zlí anjeli rúti do priepasti (pozri *Pád anjelov*); poznávacie znaky jednotlivých zoskupení anjelov nie sú jednoznačné; zobrazenia anjelov v podobe okrídlených ohnivých kolies vychádza z Ezdráša (1); zložitost' pri zobrazovaní anjelského zjavenia sa prejavuje najmä ak ide o výtvarné zobrazenie anjela opísaného v Jánovom *Zjavení* (10,1 a ď.): anjel zahalený v oblak a korunovaný dúhou, s tvárou ako slnko a nohami ako ohnivé stĺpy, stojaci na mori a na pevnine (groteskne vyšiel Dürerov pokus o doslovné prenesenie textu do obrazu: pozri *Silný anjel*)

symbolika niektorých výjavov:

-postava archanjela Michaela nad Anjelským hradom: Michael zasúva meč do pošvy na znamenie konca *morovej* epidémie

-*Terézia z Ávily*: anjel mieri šípom na jej srdce na znamenie jej prieniku božskou láskou; podľa niektorých bádateľov ide o nechcenú pripomienku *Amorovho* šípu

pozri *archanjel*, *Lucifer*; *Abaddon/Apollyón*, *Muriel*; *amoret*, *putti*; *Amor*, *Erós*, *Kupido*; *démon*; *pašiové nástroje*; *albigénci*; *Cecília*

<http://it.wikipedia.org/wiki/Angelo>

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Kateg%C3%B3ria:Anjeli>

[http://www.webumenia.sk/web/guest/graphic/-](http://www.webumenia.sk/web/guest/graphic/-/staticresults?orderBy=DATING_ASC&items=14&query=&layout=gridLayout&images=true&searchFor=data&page=15)

[/staticresults?orderBy=DATING_ASC&items=14&query=&layout=gridLayout&images=true&searchFor=data&page=15](http://www.webumenia.sk/web/guest/graphic/-/staticresults?orderBy=DATING_ASC&items=14&query=&layout=gridLayout&images=true&searchFor=data&page=15)

[http://www.megadriel.com/art/dark/album/last%20judgement%20\(apocalypse\)/index.html](http://www.megadriel.com/art/dark/album/last%20judgement%20(apocalypse)/index.html)

Anjel s nadpisovou páskou (hlavica stĺpu, opátstvo Sainte-Foy de Conques, Francúzsko, 1040)